

Retrospektívny pohľad na 30 rokov chovu huculov na Muráni

Ing. Michael DURUTTYA,
Plemenársky podnik Šamorín

Bilancovanie chovu huculov na Muráni robíme dnes z dvoch príčin. Jedna — prozaickejšia — súvisí s určitou zaužívanosťou konať tak pri okrúhlych výročiach dobrým hospodárom, druhá — podstatne menej prozaická príčina súvisí s postupným zaniknutím chovu tohto nášho autochtónneho plemena v prostredí, ktorému bolo po dlhé desaťročia doslova ozdobou a pýchou.

Pripomeňme si niektoré základné údaje o vzniku chovu huculov v priamej súvislosti so vznikom chovu koní v oblasti Muráňa. Impulzom bola potreba lesnej prevádzky na kvalitné ťažné koňe predovšetkým do ťažko prístupných oblastí hornatých terénov východného Slovenska. Život ukázal, že ani po troch desaťročiach sa nemôžeme zrieknuť dobrých služieb záprahov pri približovaní dreva v našich lesoch. Čo sa zmenilo, je vyššia náročnosť na kvalitu týchto koní ich monopolnými odberateľmi — lesnými závodmi. Bolo nutné zmeniť chovný cieľ a prejsť od chovu hucula v čistokrvnej podobe k zmožňovaniu tohto plemena krížením, resp. zavedením chovu ťažších plemien koní, konkrétne norika. To však už tvorí inú kapitolu nesúvisiacu s touto témou.

Základnou bázou chovu koní na Muráni bolo 136 huculských kobýl, resp. kobýl v type hucula vykúpených zo zemského chovu východného Slovenska. Doteraz nepublikované fakty charakterizujú uvedené stádo takto: priemerný vek kobýl pri ich nákupe a následnom zaradení do chovu bol 7,7 rokov. Bonitácia exteriéru týchto kobýl vyznela takto: I. triedou bolo hodnotených 57 %, II. triedou 43 % kobýl. Na sfarbení stáda sústredeného chovateľom na Muráni sa hneďáci podieľali s 52 %,

myši plaváci 18 %, 16 % boli ryšiaci, 9 % vraníci, 4 % plaváci a necelé jedno percento tvoril podiel izabel. Atavistický znak huculov — tzv. „úhorí pás“ ťiahúci sa od kohútika po koreň chvosta malo 30 % kobýl. Výskyt tzv. oslieho kríža, ako aj zebrovania na predných a zadných končatinách nebol chovateľom podchytený. Priemerné páskové miery kobýl pri ich zaradení do chovu boli tieto: kohútiková výška (ďalej ozn. KVP) — 143,7 cm, obvod hrudníka (OH) — 166,2 cm a obvod zápästia (OZ) — 18,5 cm. Zaznamenaniahodný je i celkový počet žriebät odchovaných týmito kobylami (okrem čistokrvnej huculskej plemenitby aj vrátane krížencov F₁): 673 ks, čo v priemere činí 5,2 žriebät na jednu kobylu. Rekordérkou v dlhovekosti bola bezkonkurenčne kobyla IRMA (kopytné číslo 118) uliahnutá v r. 1944. Počas pôsobenia na Muráni tu zanechala 11 zdravých potomkov a ďalšie dve na pôde Vysokej školy veterinárnej v Košiciach, kde uhynula v r. 1977 ako 33-ročná! Absolútorium v plodnosti patrí aj kobyle MACOCHA (k. č. 90), ktorá dala svetu 12 žriebät, rovnako ako kobyle ZUZA — ročník 1938), JUDA (r. 1942) a FRANCA (k. č. 39, r. 1944). Táto posledná svoju mimoriadnu plodnosť prenášala aj na svoje potomstvo

Obr. č. 1 Označovanie koní výpalmi patrí medzi dôležité zootecnické zásady, vďaka ktorým sa nepriamo zvyšuje aj celková úroveň chovu.

po niekoľko generácií. Ilustruje to na pokon aj celkový počet príslušníkov tejto rodiny na Muráni do štvrtej filiiálnej generácie reprezentované účtyhodným číslom 78, z čoho je 10 plemenných kobýl.

Základné stádo bolo umiestnené na dvore zv. Planina (Veľká Lúka) spolu s plemennými žrebcami z bývalého Plemenárskeho ústavu v Prešove (terajší Veľký Šariš). Medzi prvé huculské plemenné žrebce patrili: 310 Gora, 290 Gurgul, 498 Goral, 264 Gurgul, 500 Goral, 447 Gurgul, 323 Hroby a 324 Javor. Po vybudovaní ďalších dvorov podliehajúcich Správe žrebčína Muráň chov organizačne prebiehal takto: Základné stádo umiestnené na dvore Planina, mladé kone do cca 2 rokov v Betlianovciach, kobylky do 4 rokov na dvore Dobšinská Lačová Jaskyňa, žrebce do 4 rokov na dvore Paseky a výcvik remont v fahu vo voze, v smykoch a ev. pod sedlom ukončený vždy komisionálnymi výkonnostnými skúškami na dvore Dobšiná. Táto štruktúra sa podstatne zmenila po zrušení Správy žrebčína Muráň ako samostatnej organizačnej jednotky v r. 1971 pričlenením k LZ Muráň, resp. k LZ Revúca v r. 1973 a likvidáciou dvora v Betlianovciach.

Na Muráni pôsobilo dovedna 28 huculských plemenných žrebcov (10 kmeňa Gurgul, 9 kmeňa Goral a po tri kmeňov Hroby, Oušor a Javor). Medzi

tie, ktoré podstatnou mierou kladne ovplyvnili úroveň chovu hucula patrili:

u kmeňa Gurgul: 290 Gurgul — 3, Hd., uliahnutý v Topoľčiankach v r. 1932:

501 Gurgul I-2, Hd., uliahnutý v Topoľčiankach v r. 1942:

u kmeňa Goral: 490 Goral V-6, Hd., uliahnutý v žrebčine Lutina — Rumunsko v r. 1949:

630 Vihorlat-Goral, Hd., uliahnutý na Muráni v r. 1951;

u kmeňa Hroby: 3 Hroby, R., uliahnutý v Breznici v r. 1945:

u kmeňa Oušor: 349 Oušor — 5, Tm. hn., uliahnutý v žrebčine Lutina-Rumunsko v r. 1944;

u kmeňa Javor: Javor, Pl., uliahnutý v Topoľčiankach v r. 1941.

Produkcia huculských koní v jednotlivých rokoch výstižne charakterizuje tabuľka č. 1. Z tejto je zrejme, že viac ako 93 % z celkového počtu 600 huculov bolo uliahnutých na Muráni v rokoch 1951—1963 (charakterizovateľné aj ako „zlatý vek huculov na Muráni“). Pritom rok 1951 bol samozrejme iba takým skúšobným, spoznávacím pre samotného chovateľa pred vlastným rozbehom tohto chovu a ročníky 1961 — 1963 boli naopak v znamení redukcie tohto chovu v súvislosti s prechodom jednak na čistokrvný chov chladnokrvníkov — noríkov, resp. s ohľadom na dobré výsledky plemenitby trojplemenného križenia (tzv. prevodného) za účelom získania Slovenského horského koňa. V rokoch 1964 až 1967 a v r. 1972

Obr. č. 2 — Huculská kobyla kmeňa Oušor BABULKA so svojim ošetrovateľom Jánom Spišákom na dvore Paseky.

nezaznamenal chov hucula na Muráni jediný prírastok. Okrúhle 40 žriebät sa uliahlo v rokoch 1968—1980. Tieto tvorili podstatu výsledku regeneračného procesu, kedy mal však chovateľ k dispozícii už iba prestárlé kobyly.

Venujme aspektu sezónnosti liahnutia huculov túto podkapitolu. Konštatujeme, že 527 huculských žriebät (87,9 %) z celkového množstva sa uliahlo z jarného pripúšťacieho obdobia, t. j. v mesiacoch I.—IV. pričom maximum mesačné je v máji (27,4 %) a v apríli (26,6 %), nasleduje marec (17,4 %), jún (7,5 %), február s 6,0 % a konečne január s 3,0 %. Obecne známe snahy chovateľov koní o posunutie termínu liahnutia k mesiacu január sú nesprávne a odporujú základným zásadám zdravého odchovu žriebät v našich zemepisných šírkach (táto stará zásada sa už nepresadzuje ani v chove anglického plnokrvníka tak úzkoprso). Časový interval optimálneho liahnutia žriebät s platnosťou aj na iné plemená koní je od polovičky mesiaca marec do konca mája. Predstavuje to súčasne určitý kompromis medzi dôrazom na ranosť, klimatickými možnosťami chovu a prirodzenou sexuálnou aktivitou plemenných kobýl.

Z počtu 600 žriebät uliahnutých v časovom intervale 30 rokov (prvé žriebä bol žrebček ADAM, posledným produktom kobyľka HERMÍNA) ani raz neboli zaznamenané dvojčatá. Z tohto počtu bolo 283 žrebčekom (47,2 %) a 317 kobyľiek (52,8 %). Tieto čísla sú zhodné so všeobecne platnou prírodnou zákonitosťou o numerickej prevahe samičieho pohlavia nad samčím (v našom prípade pomerom 1:1,10).

Ako sa na zložení tejto populácie podieľali jednotlivé kmene, hovoria údaje. Najpočetnejšie bol zastúpený kmeň Gurgul s 253 jedincami (42,2 %), ďalej kmeň Goral so 183 ks (30,5 %), Oušor tvoril 15,5 %. Hroby 9,8 % a napokon Javor 2,0 %.

Podiel farby uliahnutých žriebät bol takýto: 48,6 % hnedáci, 19,8 % ryšiaci, 16,3 % myší plaváci, 9,5 % vraníci. Atypické sfarbenie pre príslušníkov plemena huculského — plaváci sa prezentovali percentom 5,8.

Pri sfarbení koní ešte na okamžik

zostaňme. Zaujímala nás aj dominantná farba jednotlivých kmeňov našich huculov. Pri kmeni Gurgul to boli hnedáci s 55,8 %-nou prevahou, pri kmeni Goral opäť hnedáci s 52,5 %; kmeň Hroby bol samozrejme zastúpený najčastejšie ryšiakmi s 52,5 %, Oušori sa vyskytovali najviac atavisticko „myšacou“ farbou v 48,4 % prípadoch a kmeň Javor bol s nevýraznou prevahou 33,4 % najčastejšie hnedák, čo zapríčiňuje malá, nereprezentatívna vzorka jeho populácie. Podrobnejší prehľad poskytuje tabuľka č. 2.

Ako sa huculské kone z Muráňa zhodnocovali, nám povedia tieto čísla: Podstatná časť sa samozrejme odpredala lesným závodom v oblasti východného Slovenska (61,8 %). Nebolo vzácnosťou najst' tieto kone v prevádzke aj koncom sedemdesiatych rokov, hoci v „krsťnom liste“ mali tieto jedince napísaný rok 1952 alebo 1953! Do chovu sa zaradilo dovedna 98 jedincov oboch pohlaví (16,3 %). Plemenné kobyly za účelom obnovy a omladenia vykúpeného matečného stáda a plemenné žrebce, ktoré pôsobili buď priamo na Muráni, alebo boli odpredané PP Topoľčianky, resp. PÚ Prešov, odkiaľ boli zaradené do zemskeho chovu na Slovensku. Základné telesné miery páskové a hmotnosť u doteraz menovaných skupín huculských koní sú vzhľadom na pohlavnú diferenciáciu tieto. Žrebce vo veku 4 rokov: 145,6/169,8/18,5/361,6 kg. Kobyly rovnakého veku: 145,1/170,3/18,1/358,7 kg. Pre úplnosť uvedme aj základné páskové miery pri uliahnutí (vo veku troch dní). Tieto sú u žrebčeka: 93,0/79,3/11,5/37,1 kg; u kobyľiek: 92,7/79,3/11,3/38,9 kg.

Ostatná realizácia zahŕňa predaj pre ŠM a JRD [5,2 %], KOOSPOL-u [3,5 %], súkromnému sektoru [1,7 %]. Ďalšie realizácie tvoriace rámcove zlomky percent boli z titulu predaja iným socialistickým organizáciám a sú podrobnejšie rozvedené v tabuľke č. 1.

V kolonke „úhyn“ je uvedených spolu 34 jedincov (5,7 %), čo je pre mortalitu skutočne číslo zanedbateľné a s inými plemenami koní chovanými u nás prakticky ani nezrovnateľné. Ukazuje to na mimoriadnu uspôsobnosť tohto plemena na tunajšie tvrdé podmienky od-

chovu, ktoré ho v žiadnom prípade nepoškodzujú, resp. toto plemeno negatívne neovplyvňujú. Pri známej vysokej fertilitate a natalite huculov a súčasne aj pri nižšej náročnosti na úroveň a skladbu krmnej dávky bolo a je toto naše plemeno v horskom prostredí nedostatné. Pre obmedzené miesto v kolonke „úhyn“ sú však tu zaknihované aj prípady jedincov, ktoré neuhynuli z dôvodov organických porúch. Bolo to hlavne zabitie bleskom, strata na pastve, zrazenie vlakom, roztrhanie vlkom, pád do priepasti a iné. Posledný úhyn hucula na Muráni nte z príčin vis major, alebo starobou bol zaznamenaný v r. 1959!

Pozrime sa teraz bližšie na posledné aktívne obdobie chovu huculov na Muráni. Boli to roky 1973 — 1980 a nazvime ich regeneráciou chovu. Započalo sa v podstate už v roku 1968 selekciou prestarých jedincov nevhodných alebo nepotrebných na ďalší chov, resp. nezodpovedajúcich úrovni alebo chovateľ. zámerom tohto chovu. Opticky značné zredukovanie stavov však sa urobilo po dôslednom prehodnotení potreby prevádzky chovu koní na Muráni a bolo východným postom k omladeniu a ďalšiemu skvalitneniu stáda na Muráni. Určitým šťastím sa môže klasifikovať fakt, že z celkového počtu v tejto etape uhladnutých žrebčiat iba v štyroch prípadoch išlo o žrebčeka y v 16 prípadoch o kobyľky. To dalo ďalší priestor na vyselektovanie ostávajúcích prestarých kobyľ z chovu.

Nie je nutné obširnejšie opakovať známú skutočnosť o nie samoúčelnosti chovu tohto plemena so zdôrazneným preukázaním na oblasť Muráňa. Vieme si predstaviť, že zabezpečene normálneho chodu prevádzky tam, kde Správa chovu koní Muráň má svoje lúky a pastviská sa ani dnes nezaobíde bez neoceniteľných služieb huculského koníka. Pastieri na Pasekoch, ako na Ladovej, Planine alebo v Dobšinej denne sadajú na osedlané, alebo zväčša neosedlané huculské kone opatrené tou najjednoduchšou konopnou uzdečkou a vypravádzajú stáda koní na väčšinou značne odľahlé pastviny a miesta napájania od materského dvora. Vnútrodvorová prevádzka bola a je stále zabezpečovaná ľahkými záprahmi koní rozvážajúcimi

do jednotlivých objektov jadrové či objemové krmivo, stelivu slúžiace piliny a vyvážajúce maštalnú mrvu na lúky so značnou svahovitosťou, kam sa ani súčasná technika nedostane.

Dnes a denne konštatujeme, že hospodársky význam koní ako takých sa postupne znižuje. Inak povedané mení sa a presúva z oblasti hospodárskej do oblasti spoločensko-kultúrnej. Nie inak je tomu aj u koní plemena huculského. Vieme, že plemeno ako také už v približovaní a odvoze dreva miesto nemá, Službu, ktorú nám poskytol pri vyšľachtení nového slovenského plemena koní — Slovenského horského koňa — čoby východzí materiál si často dostatočne ani neuvedomujeme. Zmena spoločenskej funkcie však musí sa robiť s väčšou opatrnosťou, akú by sme vyžadovali u ostatných plemien koní. Ide totiž o naše vlastné, pôvodné plemeno, jediné na Slovensku a druhojediné v celej ČSSR! Druhým apelačným faktorom je už iba nepatrná početnosť plemenitby-schopných huculov, čo ich samozrejme zaraďuje medzi ohrozené živočíchy u nás nakoniec aj v svetových reláciách. To si musí uvedomiť každý, kto toto plemeno ešte t. č. chová. Zachovanie huculského koníka pre budúcnosť je preto našou povinnosťou etickou, morálnou; o jeho bytí či nebytí by rozhodne nemali rozhodovať iba suché ekonomické stimuly, ale hlavne zdravá zootecnická prezieravosť a svedomie.

Rok	Počet hucivov uliahn. celkom	z toho žrebčakov	z toho kobyľiek	farba					pôvodná			
				hneďák	ryšák	vranák	myšák	plavák	Lesné závozy	SM - JRD	KOOSPOL	TJ
1951	11	4	7	6	3	2	—	—	5	1	—	—
1952	51	26	25	36	5	4	3	3	15	8	—	—
1953	61	31	30	33	10	10	8	—	31	4	2	—
1954	49	28	21	19	15	3	9	3	34	1	2	—
1955	44	28	18	22	10	4	8	—	29	—	—	—
1956	50	14	36	24	23	1	2	—	35	—	2	—
1957	59	26	33	23	16	9	7	4	44	2	2	—
1958	82	39	43	40	17	8	13	4	63	2	2	—
1959	59	28	31	22	7	7	14	9	47	1	2	—
1960	51	28	23	25	8	1	12	5	40	6	—	—
1961	23	10	13	11	2	3	6	1	14	—	5	2
1962	18	9	9	9	1	4	2	2	9	5	—	—
1963	2	1	1	—	—	—	1	1	1	—	—	—
1964	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1965	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1966	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1967	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1968	3	1	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—
1969	11	6	5	7	1	1	2	1	1	—	3	—
1970	3	1	2	1	—	—	1	—	—	—	—	—
1971	3	1	2	2	—	—	2	—	—	—	1	—
1972	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
1973	2	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
1974	3	1	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—
1975	4	—	4	1	—	—	3	1	3	—	—	—
1976	4	1	3	3	1	—	—	—	—	4	—	—
1977	2	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—
1978	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
1979	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—
1980	3	—	3	—	—	—	2	1	—	—	—	—
Σ :	600	283	317	291	119	57	98	35	371	31	21	2

Tabuľka 1

ZS - chov	Voj. správa	Hotely	Hucul club	VŠV	Botanická záhrada	súkromníci	úhyn	nezistené	kmeňová príslušnosť				
									Gurgul	Goral	Javor	Oušor	Hroby
5	—	—	—	—	—	—	—	—	6	4	—	—	1
18	—	—	—	—	—	—	—	—	47	3	1	—	—
19	—	—	—	—	—	—	—	—	57	3	1	—	—
10	—	—	—	—	—	—	—	—	28	11	10	—	—
12	—	—	—	—	—	—	—	—	32	8	—	—	4
5	—	—	—	—	—	—	—	—	24	3	—	—	23
9	—	—	—	—	—	—	—	—	19	21	—	—	19
4	—	—	—	—	—	1	—	—	10	49	—	11	12
—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	29	—	21	—
2	—	—	—	—	—	—	—	—	3	35	—	13	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	10	—	5	—
1	—	—	—	—	—	—	—	—	4	7	—	7	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—
98	4	5	6	6	2	10	34	10	253	183	12	93	59

FAREBNÉ ZLOŽENIE NA MURÁNI ULIAHNUTÝCH ŽRIEBAT

Tabuľka 2

Kmeň	Gurgul		Goral		Hroby		Oušor		Javor	
	ks	%	ks	%	ks	%	ks	%	ks	%
Hnedák	141	55.8	96	52.5	25	42.4	24	25.8	4	33.4
Ryšiak	48	18.9	36	19.6	31	52.5	2	2.2	3	25.0
Myšiak	29	11.5	22	12.0	3	5.1	45	48.4	2	16.6
Vraník	27	10.6	14	7.7	—	—	14	15.0	1	8.4
Plavák	8	3.2	15	8.2	—	—	8	8.6	2	16.6
Spolu	253	100.0	183	100.0	59	100.0	93	100.0	12	100.0